

MACAR ULUSAL KİMLİĞİNİN OLUŞUMUNDA TÜRK ETKİSİ

*İsmail Doğan**

Özet

Macarların çeşitli Türk kavimleriyle olan ilişkilerinin tarihi miladi 5. yüzyıla kadar gider. Macarlar 896 yılında bugünkü yurtlarına yerleşinceye kadar Türk kavimleriyle bir nevi simbiyotik ilişki içerisinde yaşamıştır. 896 tarihinden sonra ise Macaristan topraklarına Kuman ve Peçenek boyları yerleşmiştir. Tarihi ilişkilerin son safhasını Macaristan'daki Osmanlı hâkimiyeti dönemi teşkil eder. 5. yüzyıldan 1686 yılında Budin'in tekrar Macarlar tarafından ele geçirilmesine kadar olan dönemdeki Türk etkisine Macar ulusal kimliği üzerindeki dolaysız Türk etkisi diyorum. Özellikle 19. yüzyılda canlanan ulus inşası süreci Macarları kendi ulusal kimlikleri üzerinde düşünmeye zorlamıştır. Doğu kökenli olma, Hint-Avrupa dillerinden olmayan bir dil kullanma ve Türklerle akrabalık düşüncesi Macar ulusal kimliğinin diğer Avrupa milletlerinininkinden farklı şekilde oluşmasına yol açmıştır. Türklerle akrabalık düşüncesi 19. yüzyıl Macar aydınlarının iki kampa bölünmesine yol açmıştır: İlk gruptakiler Macarların Türklerle akraba olduğunu, diğer gruptakiler ise Macarların bir Fin-Ugor kavmi olduğunu savunmuştur ve bu tartışmalar günümüzde de sürmektedir. Macar ulusal kimliğinin oluşmasında Türklerle akrabalık düşüncesi büyük bir rol oynamıştır; bu süreçteki etkiye de dolaylı Türk etkisi diyorum.

Anahtar sözcükler: *Macarlar, Ulusal Kimlik, Ulus İnşası, Etnik Formasyon, Macar-Türk İlişkileri, Macar Tarihi, Etnogenetik, Macarlık.*

* Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Hungaroloji Anabilim Dalı.

Abstract

Turkish Influence on the Formation of Hungarian National Identity

The history of relationship between Hungarians and several Turkish tribes goes back to the 5th century. We may call the relationship between Hungarians and Turks a kind of symbiotic relationship till 896 when Hungarians settled down in the Carpathian Basin. Also so many Cumanian and Pecheneg tribes settled down in Hungary after the Magyar conquest. The last period of the historical relations between the two nations is the Ottoman rule era in Hungary. From the 5th century to 1686 when Hungarians reoccupied Budapest is the period of the direct Turkish influence on the Hungarian national identity. The process of nation building, especially in the 19th century, made Hungarians compelled to reconsider their national identity. The Hungarian national identity is formed differently from other European nation because of their eastern origins, their non-indo-european language and so-called Turkic origins. Hungarian intellectuals were divided into two camps in 19th century on account of so-called Turkic origins of Magyars. Some of them believed that the ancestors of Hungarians are Turks and the other group believed that the ancestors of Hungarians are Finno-Ugrians; so this is what I call the indirect Turkish influence on the formation of Hungarian national identity.

Key words: *Hungarians, National Identity, Nation Building, Ethnic Formation, Hungarian-Turkish Relations, Hungarian History, Ethnogeny, Hungarianness.*

Bu yazının amacı Macar ulusal kimliğinin oluşum ve gelişim süreci ve bu süreç üzerindeki Türk etkisidir. Bu etki iki yönde kendini göstermiştir: bunlardan ilkinde dolaysız etki, diğerine ise dolaylı etki denilebilir.

Tarihsel dönemlerdeki karşılıklı kavim etkileşimlerini içeren süreç dolaysız etki dönemidir ve bu dönem kendi içerisinde üç alt döneme ayrılır: ilk alt dönem Macarların Avrasya'daki anayurdundan günümüz Macaristan topraklarına 896 tarihinde yerleşmesine kadarki dönemdir. Macarların kökeni ve bugünkü yurtlarına, yani Karpatlar Havzasına nasıl ve hangi tarihsel süreçler sonucunda yerleştiği meselesi tarih araştırmalarının belki de en heyecanlı ve bir o kadar da karmaşık konularından biridir ve meselenin ayrıntıları bugün bile tam olarak aydınlatılamamıştır. Bunun en büyük sebebi Macar tarihinin öncelikle başlangıcında Kuzeydoğu Avrupa ve daha sonra ise Avrasya bölgesinde cereyan etmesidir; dolayısıyla, olaylar yazı kültürüne sahip bulunan yerleşik Batı ve Doğu medeniyetlerinin periferisinde cereyan ettiğinden, Macarların kökeni ve dünya tarihinin genel akışı içerisindeki rolü hakkında ayrıntılı bilgilere sahip değiliz. Bununla beraber eldeki veriler Macar tarihinin ana hatlarını ortaya koyacak düzeydedir. 19. yüzyılda Macaristan'da ilerleme kaydeden tarih ve karşılaştırmalı dilbilim araştırmalarının ulaştığı sonuçlara göre Macar dili Ural dil ailesinin Fin-

Ugor alt öbeğinin Ugor grubuna dâhildir; dolayısıyla dilsel anlamda Macarların en yakın akrabaları bugün de varlıklarını sürdüren Finler, Estler, Ostyaklar ve Vogullardır. Dilbilim ve diğer bilimsel disiplinlerin verilerine göre varsayımsal ‘Ural kavmi’nin anayurdu Avrasya’nın ortasında Ural Dağları bölgesindeydi ve bu kavim Milattan önceki 10000-4000 yılları arasında yine varsayımsal ‘Ural dili’ni konuşuyordu. Ural kavminin anayurdunun Orta Asya’da, Aral Gölü civarında veya Batı Sibiriya’da olduğunu ileri sürenler de olmuştur. Milattan önceki 4000 tarihinde Ural birliği dağılır ve Fin-Ugorlar Uralların batısına, Volga ve Kama nehirleri bölgesine göç eder. Fin-Ugor dillerinin temel kelime hazinesi esas alındığında Fin-Ugorlar balıkçı ve avcı-toplayıcıydı. Milattan önceki 2. binde Fin-Ugor birliği dağılmış ve Ugor dili oluşmuştur. 1000 yılı civarında ise Ugor birliği de dağılmış ve Macarların müstakil tarihi başlamıştır. Ugor birliğinden ayrılan Macarların atalarının anayurdunun nerede olduğu da tartışmalıdır: varsayımlardan biri Volga nehrinin orta bölgeleri (Magna Hungaria) olduğu yönündedir; diğer bir varsayıma göre ise Batı Sibiriya’dadır ve Macarların ataları Milattan sonraki 4. yüzyılda Hun akınları neticesinde Magna Hungaria’ya, yani Volga nehrinin orta akış mecrasına göç etmiştir. Bu andan itibaren Macarlar Türk kökenli Onogur-Bulgar kavimleriyle ilişkiye geçmiş ve atlı-göçebe yaşam biçimini benimsemiştir; ayrıca Batı dillerinde Macarlar için kullanılan Hungarus, Ungarn, Hungary isimlerinin kökeni de Onogur kavim ismine dayanır. VII. yüzyılda Macarlar yine bir Türk kavmi olan Hazarların hâkimiyeti altında yaşamıştır. 750 yılı civarında Karadenizin kuzeyinde, Macar kaynaklarında Levedia adı verilen bölgede yaşarlar; 9. yüzyılda Dinyeper ve Dinyester nehirleri arasında, Etelköz adı verilen bölgeye gelirler ve nihayet 830 civarında Hazarlardan ayrılırlar. Yedi Macar boyu ve onlara katılan üç Kabar boyu ortak bir hükümdar seçer. Hazar siyasi teşkilatının etkisiyle ikili bir yönetim benimsenir: esas hükümdar (yani *kende*) Levéd’dır, ikinci hükümdar (yani *gyula*) ise Álmos’tur. Macarlar 839 yılında Aşağı Tuna ve 862 yılında Karpatlar Havzasında akınlar yaparlar. 894 tarihinde Peçenek saldırıları nedeniyle batıya yönelirler ve Bizans’ın da teşvikiyle 895 tarihinde Álmos’un halefi ve oğlu Árpád liderliğinde Karpatlar Havzasındaki Bulgarlar üzerine akınlar düzenlerler ve ertesi yıl bu bölgelere yerleşirler (Gergely 1991:165-168).

Başlangıcından 896 tarihine kadarki Macar tarihi, esas itibarıyla 5. yüzyıldan itibaren Türk-Macar tarihî ilişkilerinin de ilk alt dönemini teşkil eder ve bu dönemde Macarcaya 300 civarında Türkçe kelime girmiştir; bunlar arasında örneğin *ír* (yazmak), *betű* (harf) ve *törvény* (yasa, töre) gibi kelimeler bulunması ilişkinin ne boyutta olduğunun da kanıtlarıdır. Türk-Macar tarihî ilişkilerinin ikinci alt dönemini 10. yüzyıldan itibaren

Macaristan'a yerleşen ve 13.-14. yüzyıllarda tamamen Macarlaşan Peçenekler ve 1223'de Moğollardan aldıkları yenilgi üzerine bir kısmı Macaristan'a yerleşen, daha sonra ise 1239'dan itibaren Alanlarla birlikte kitlesel olarak Macar topraklarına yerleşen Kumanlar dönemidir. Kumanlar ve Peçenekler Macar ordularında öncü kuvvetler olarak önemli roller üstlenmişler ve zamanla Macarlaşarak ve din değiştirerek Macar milletinin asli unsurları haline gelmişlerdir. Macarcadaki Türkçe kelimelerin ikinci katmanını da bu kavimlerden alınan kelimeler oluşturur. Türk-Macar ilişkilerinin üçüncü alt dönemi ise 1526'dan 1686'da Budin'in tekrar Macarların eline geçmesine kadarki 150 yıllık Osmanlı dönemidir.

5. yüzyılım ortalarından itibaren başlayan çeşitli Türk kavimleri ile Macarlar arasındaki ilişki, Macar milleti üzerinde yaşam tarzının (atlı-göçebe) değiştirilmesinden, giyim-kuşama, dile, edebiyata ve yemek kültürüne kadar derin izler bırakmıştır. Batılı kaynakların Macarlar'dan başlarda *Türk* olarak bahsetmesi¹ ve Macar tarihinde bir Hun-Macar akrabalığı efsanesi bulunması², özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başı romantik milliyetçilerinde (hem Macaristan'da, hem de Türkiye'de) Türklerle Macarların akraba oldukları inancını doğurmuştur.³ Kimi tarihçiler bu ilişkiyi "simbiyoz" ilişki sayar (Vásáry 1993:154); Németh'e göre ise bu ilişki "akrabalık benzeri bir kadim ilişki"dir⁴ (Róna-Tas 1990:87-88); ayrıca István Zichy'ye göre Macarlar önceleri bir Türk kavmi iken, daha sonraları Fin-Ugor kavimleri içerisinde eriyerek dil değiştirmiştir (Rédei 1998:30). Macar Türkolog Rásonyi'nin Macarların kökeni ile ilgili görüşleri de ilginçtir: "Tuna Bulgarları'nı, tarihlerinin başlangıcında ve islavlaşmadan önce ne hakla Türk kavimleri arasında sayıyorsak, Macar'ları da aynı hakla Türklerle akraba olarak mütalâa ediyoruz. Hatta daha büyük hakla, zira Macar'ların esas nüvesini Türk'lerle birlikte yabancı İslav değil, belki Türk'lerle en eski çağlardan beri bağı olan Fin-Ugor'lar teşkil eder. Daha basit bir ifade ile, Türkler Macar'ların babası Fin-Ugorlar ise anasıdır." (Rásonyi 1993:118). Son dönem Türkologlarından Vásáry meseleye daha ılımlı yaklaşıyor: "Savir, Onogur, Göktürk ve Hazar bağlantıları hakkında tüm söylediklerimiz ve ayrıca Macar dilindeki eski Türkçe alıntı kelimelerin büyük miktarda oluşu ve karakteri, Fin-Ugor dilli Macarlar ve çeşitli Türk

¹ Macarların da içerisinde yaşadığı Türk kavimleriyle öncelikle Bizanslılar ilişkiye geçtiklerinden, Macarlar da Bizanslılarca *Türk* olarak isimlendirilmiştir. Bkz. Györffy 1986; Moravesik 1958.

² Hun-Macar efsanesi geleneğini ayrıntılarıyla işleyen bir makale için: Yusufoglu 1995; Eckhardt 1982.

³ Macar-Türk akrabalığı teorisi hakkında yayımlanan iki yeni aydınlatıcı makale için: Baştav 2001; Eren 2001.

⁴ Németh'in Macarca tabiriyle: "Rokonságszerü ősi kapcsolat".

dilli kavimler arasında yüzyıllar boyunca ikidilliliğin karakterize ettiği kalıcı bir simbioz olduğunu doğruluyor. Muazzam Türk dil etkisi sadece basit bir dilsel olgu değildir; boyutları bakımından da büyüleyici bir Türk kültürel ve toplumsal etkisinin göstergesidir. Sonuç olarak şu söylenebilir: Son yüz yıl içerisinde Macar biliminde yaygınlaşan ‘Macarların Fin-Ugor kökenli’ olduğu tezinin kimi bakımlardan düzeltilmesi zorunludur” (Vásáry 2007:229).

Bu yazının amacı nihayetinde Macar kadim tarihinin ayrıntılarını ortaya koymak değildir; köklü bir geleneğe sahip olan Macar Türkolojisi Ármin Vámbéry’den bu yana Türk-Macar ortak geçmişinin ayrıntılarını bilimsel verilere dayanarak ortaya koymuştur. Macarların kökeni ve tarihi ile ilgili araştırmalar ve bu konudaki farklı görüşler 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısında hem bilimsel çevrelerde, hem de halk arasında ateşli tartışmalar yaşanmasına neden olmuştur. Bu tartışmalarda Ármin Vámbéry’nin başını çektiği grup Macarların Türk kökenli olduğunu, József Budenz’in başını çektiği grup ise Fin-Ugor kökenli olduğunu savunuyordu; iki grup arasındaki mücadele o kadar ateşliydi ki bu tartışmalar daha sonraları “Ugor-Türk Savaşı” olarak anılacaktır. Bu tartışmalar sonucunda her ne kadar Macarların Fin-Ugor kökenli olduğunu savunan görüş bilimsel verilere dayanarak kanıtlanmış olsa da, özellikle 20. yüzyılın başlarından bu yana, az sayıda bilimadamı da dâhil olmak üzere, çoğunlukla amatör eğilimli araştırmacılar ve yazarlar Macarların kökeni ile ilgili sıradışı teoriler de ortaya atmıştır: Macarların kökenini Sümerlerde, Maorilerde, Amerika yerlilerinde, hatta Grönland’da arayanlar ve bu teorileri kendilerine göre kanıtlamaya çalışanlar olmuştur.⁵

Macarların nihayetinde Avrasya kökenli olmasının ve çok erken devirlerden beri çeşitli Türk kavimleri ile ilişki içerisinde bulunmasının acaba Macar kültür tarihinde ve ulusal kimliğinin oluşumunda ne tür yansımaları olmuştur; şimdi sıralayacağımız birkaç olgu bu anlamda aydınlatıcı olacaktır:

Macarların en büyük epik şairi Miklós Zrínyi’nin 1561 yılında Viyana’da basılan *Zigetvar Tehlikesi* (Szigeti veszedelem) isimli eposu, Zigetvar kalesinin Osmanlılar tarafından ele geçirilişini ve aynı zamanda şairin büyük dedesi ve adaşı olan kale komutanının cesur mücadelelerini anlatır. Burada, bu epostan alıntılacağımız kısım eposun ilk bölümünden alınmıştır ve Osmanlılarla ilgili değildir. İlk bölümde şair Kanunî’nin kılıcıyla Avrupa’yı titrettiğini anlatır ve Tanrıya, İsa’ya ve annesine övgüler

⁵ Macarların kökeniyle ilgili sıradışı teoriler hakkında: Pusztay 1995; Rédei 1998.

düzer. Ardından Tanrı ile melek Mikail'i konuşturur; Tanrı Mikail'e Macarlar hakkındaki yakınmalarını şöyle aktarır:

Bak şu kalın boyunlu ve mağrur İskitler'e
İyi Macarların gelir onlardan kökleri,
Güzel Hristiyan inancımı ayaklar altına aldılar,
Farklı farklı inançlara gönül verdiler.

Sen kendin bak Hristiyan dünyasına,
Onlar arasında iyilik yapmadığımı bulamazsın,
Çıkardım onları İskitya'dan ki onlara küçüktü,
Benim kutsal ruhum da onlarla beraberdi.

Dediğim gibi, çıkardım getirdim onları İskitya'dan,
Nasıl çıkardıysam Yahudi kavmini Mısır'dan,
Muazzam kollarımla ezerim kavimleri,
Her yerde kırar geçiririm düşmanları.

Nehirleri yağla balla akan Pannonia'ya,
Yerleştirdim onları Macaristan'a,
Ve kutsadım her işlerini,
Dinledim, yardım ettim her şeylerine. (Zrínyi 1651:24)

Tanrı, Mikail'e Macarlar için yaptığı bütün bu iyiliklere rağmen onların inançtan ve doğru yoldan saptıklarını anlatır. Mikail'den kılık değiştirerek Kanunî'yi ziyaret etmesini ve Macarlar üzerine yürütmesini ister; böylece Macarlar günahlarının cezasını çekecektir. Şiirin bundan sonraki bölümleri Kanunî'nin Macaristan'a girişi ve Zigetvar kalesini alışı anlatır. 15 uzun şarkıdan oluşan eposun daha sonraki dönemlerde Macar ulusal kimliğinin oluş(turul)masında ayrıca önemli bir yeri vardır. Fakat burada epostaki Türk/Osmanlı imgesinden ziyade, yukarıda alıntıladığımız kısımdaki anlatılar Macarların kendi kendilerini tarifleri ve tanımlamaları açısından önemlidir. Osmanlı fetihlerine kadar, özellikle Macar soylu sınıfı arasında Macarların Hunlardan ve İskitlerden geldiğine dair güçlü bir inanç mevcuttu. Bu inancın kökeni esasında Herodot'a kadar gider; Macarlar bugünkü yurtlarına geldiklerinde, Avrupa ve Bizans tarih yazarları Antikite geleneklerinden beslenerek oluşturdukları tarih anlayışını Doğudan gelen her

göçebe kavme uyarlamıştır. Dolayısıyla bu eserlerde Moğollar ve hatta Osmanlılar bile İskitler olarak yer alabiliyordu. Fakat ilginç olan husus Macarların, Avrupalılar için negatif anlamlarla yüklü İskit ve Hun nitelemesini memnuniyetle benimsemesidir.

Macarların en ünlü ressamlarından Mihály Munkácsy (1844-1900) 1890-1893 yılları arasında Macarların yurt işgalinin 1000. yıldönümü kutlamaları vesilesiyle Macar Parlamentosu için Yurt İşgali (*Honfoglalás*) isimli büyük boyutlu bir tablo hazırlamıştır. Tablonun konusu 896 tarihinde Macarların Avrasya bozkırlarından göç ederek Karpatlar Havzasını yurt edinmesidir. Duvar panosu olarak hazırlanan resimde Macarların o zamanki hükümdarı Árpád beyaz bir at üzerinde, tamamen Orta Asya kökenli kıyafetler ve silahlarla tasvir edilmiştir. Árpád'ın çevresini saran askerler ve boy liderleri de aynı kıyafetler ve silahlarla tasvir edilmiştir. İnsan bu tabloyu incelediğinde ister istemez aklına bizim popüler tarih kitaplarındaki Alparslan vb. tarihsel kişiliklerin tasvirleri geliyor.

Şiirleri Türkçe'ye de çevrilen Endre Ady'nin meşhur bir şiirinin ilk dördlüğü şu şekildedir:

Yecüc ve Mecüc'ün oğluyum ben,
Boşuna dövüyorum kapıyı, duvarı
Ve yine de soruyorum sizlere:
Karpatlar altında ağlamak serbest midir? (Ady 1989:7)

Dördlüğün ilk dizesinde bahsedilen Yecüc ve Mecüc imgesi Hristiyan-Avrupa medeniyet dairesi için negatif anlamlar yüklü bir imgedir ve Kitabı Mukaddesten, ayrıca Büyük İskender efsanelerinden beslenmiştir. Antikite tarih yazımı geleneğini devralan ve onu yeni eklemelerle devam ettiren Ortaçağ Avrupası tarih yazımı Hunları *Yecüc* ve *Mecüc* ile özdeşleştirmiştir. Hunlarla akrabalık geleneğini daha başlangıçtan beri taşıyan Macarlar için ve özellikle soylu sınıf için Hunlar Ortaçağ Avrupası dünya görüşünün tersine negatif değil, pozitif anlam içerikleriyle yüküdür.

Macar romantizminin hazırlayıcılarından biri olan ve dil yenileştirme hareketi içerisinde de aktif bir şekilde rol oynayan Ferenc Kölcsey (1790-1838), "Macar Halkının Fırtınalı Yüzyıllarından" altbaşlığıyla, 1823 yılında kaleme aldığı ve aynı zamanda Macar Millî Marşı olan *Himnusz* (İlahi) adlı şiirinde, Türkler hakkında pek de hoş olan ifadeler kullanmaz:

Ah, günahlarımız yüzünden
Göğsünde alevlendi kızgınlık,
Ve savurdun yıldırımlarını
Gürüldeyen bulutlarından,
Önce hırsız Moğol'un okunu
Fırlattın üzerimize,
Sonra Türkler'in boyunduruğunu
Omuzlarımıza yükledik.
Kaç defa çınladı dudaklarında
Osmanlı'nın vahşi halkının
Ezilmiş ordumuzun kemik yığınları üzerinde
Zafer şarkıları! (Kölcsey 1988:93)

Peki, buraya kadar anlatılan tarihsel olgular sıradan bir Macar için ne ifade eder? Macar ulusal kimliğinin oluşumunda söz konusu etkilerin bir rolü olmuş mudur? Her şeyden önce sıradan Macar 19. yüzyıla kadar yazmak (ír), harf (betű), yasa (törvény) ve daha yüzlerce kelimenin veya söylediği şarkılardaki pentatonik ezgilerin çeşitli Türk kavimleriyle olan ilişkilerin bir sonucu olduğunun farkında bile değildi. Nihayetinde tüm bunlar 18. ve 19. yüzyıllarda başlayan ve bugüne kadar devam eden bilimsel araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Macar kültür tarihinde ve tarihçilik geleneğinde *őstörténet* (kadim tarih) kavramının kendine özgü, neredeyse kült haline getirilmiş bir anlam içeriği vardır; yine bununla ilişkili bir kavram olan *honfoglalás* (yurt işgali) kavramı da aynı anlam içeriğine sahiptir ve 896 tarihinde Macarların bugünkü yurtlarını ele geçirmelerine atıfta bulunur; dolayısıyla 896 tarihi, Macarlar için bir milat anlamına gelir. Özellikle Kral István'nın (975-1038) 1001 tarihinde Hristiyan olması ve Papa tarafından gönderilen tacı giymesıyla Macaristan Hristiyan Avrupa'nın organik bir parçası haline gelmiştir. Buradaki ilginç bir nokta da Kral István'ın babası hükümdar Géza'nın, oğlunu vaftiz ettirip ülkede Hristiyanlığın yaygınlaşmasına gayret etmesine rağmen kendisinin Hristiyan olmamasıdır.

Macarlar Hristiyanlık öncesi Macarlığı ile Hristiyanlık sonrası Macarlığı arasına belirgin bir ayırım hattı koyarlar. Bir Macar edebiyat tarihçisinin söylediği gibi esasen "Macar kültürü Hristiyanlığın benimsenmesiyle doğmuştur (...) İnsan, bedensel varlığı itibarıyla Macar olabilir, fakat ruhsal varlığı itibarıyla Hristiyandır ve ruh bedene hükmeder". (Szerb 1992:29, 87) Hristiyan Avrupa kurumlarının ve geleneklerinin

benimsenmesi Macarlığın çehresini tamamıyla değiştirmiştir. Dolayısıyla Osmanlılar ve Macarlar ilk defa karşı karşıya geldiğinde, Macarlık artık Hristiyan Avrupa değerlerinin savunucusu olarak Türklerin karşısına çıkmıştır. Osmanlılarla Macarlar karşı karşıya geldiğinde Avrupalılar Macarları “Hristiyanlığın muhafızı”, “Hristiyan inancının askerleri” olarak kabul etmiş ve bu sıfatlarla nitelemiştir⁶. Bununla beraber Avrupa’nın Macarlar üzerine yüklediği bu ağır yük Mohaç yenilgisinden sonra Macarların ağır bir travma yaşamasına neden olmuştur.

Osmanlılar Macaristan topraklarından çekildikten sonra Macaristan bu defa da Habsburg hâkimiyeti altına girmiştir. Bu dönem Habsburg İmparatorluğu’nun, daha doğrusu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun çöküşüne kadar devam etmiştir. Macarlar Alman baskısı karşısında çareyi eski tarihlerine sığınmakta bulmuşlar ve biribiri ardına Hristiyanlık öncesi Macar tarihiyle ilgili şiirler, romanlar ve hikâyeler yayımlanmıştır. İşte bu dönemde Macar eski tarihine bakış yeniden gözden geçirilmiş ve eski Macarlık ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca 1700’lü yılların ikinci yarısından itibaren Alman felsefeci Johann Gottfried Herder’in (1744-1803) tarih felsefesinde ve halk edebiyatı alanında açtığı yeni çığır doğrultusunda Macar araştırmacılar ve edebiyatçılar da milli değerlere yönelerek halk edebiyatı derlemeleri yapmıştır. Fakat burada Herder’den bahsetmemizin farklı bir nedeni var: Herder’in görüşlerinin Macar kültür tarihinde kendine özgü bir yeri vardır: milli değerlere yönelik akımı Herder’den büyük ölçüde etkilenmiştir; bunun yanında Herder’in Macarlarla ilgili bazı olumsuz görüşleri, etkisini bugüne kadar sürdürmüştür. Herder’in “*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*” (İnsanlık Tarihinin Felsefesi Hakkında Düşünceler) isimli eserinde, 1791 yılında, Macarlar hakkında dile getirdiği „Şimdi Slavlar, Almanlar, Rumenler ve başka kavimler arasında, nüfusun küçük bir kısmını oluşturarak, burada yaşıyorlar, fakat yüzyıllar sonra dillerini bile bulmak mümkün olmayacak” (aktaran: Németh 1975: 464-483) şeklindeki görüşleri Macar aydınlarının zihninde sarsıcı bir etki bırakmıştır. Herder’in bu sözleri „Herder jóslata” (Herder’in kehaneti) şeklinde Macarca’da neredeyse bir deyim haline gelmiştir ve günümüzde de Macar kültürünün ve dilinin geleceği hakkındaki konuşmalarda Herder’in bu görüşlerine sık sık atıfta bulunuluyor.

Kimlik tartışmaları, Macar tarihinin kriz dönemlerinde çoğu zaman yeniden canlanmıştır; 20. yüzyılın ilk yarısında, özellikle I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş yıllarında Turan düşüncesi Macar aydınları arasında ve bir dereceye kadar da devlet nezdinde olumlu bir akım, bir kurtarıcı fikir

⁶ Hristiyan Avrupa tarih ve edebiyat geleneğindeki Macarlarla ilgili sıfatlar için: Terbe 1933; Fodor 1997.

olarak görülmüştür⁷. Fakat Turan düşüncesi nihayetinde o dönemin siyasî ittifaklarının ve kimlik arayışının bir neticesiydi ve bu düşünceye muhalefet edenlerin oranı daha fazlaydı; nihayetinde Turan düşüncesi savaş sonrasında gözden düşmüştür. Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Macar ulusal kimliğinin oluşumunda Türk-Macar ilişkilerinin ve bu ilişkilerin sonuçlarının büyük bir etkisi vardır. Bununla beraber Macarların Türklere bakışı zamana, toplumsal ve siyasî koşullara göre sürekli olarak değişmiştir. ‘Yurt işgali’ öncesi Türk-Macar ilişkileri her zaman için, özellikle de ulus-devlet inşası sürecinde olumlu bir içeriğe sahipken, Osmanlı dönemi Türk-Macar ilişkileri Macarların gözünde oldukça olumsuz bir içeriğe sahiptir ve ‘düşman, öteki’ kurgusunun merkezinde sürekli olarak Osmanlılar bulunur.

⁷ Macar Turancılığı ile ilgili olarak: Demirkan 2000; Önen 2005.

KAYNAKÇA

- ADY, Endre 1989. *Összes versei*. Budapest: Szépirodalmi Kiadó.
- BAŞTAV, Şerif 2001. “Macar-Türk Akrabalığı”. In: *Tarih ve Toplum*. Kasım 2001 ss. 58-65.
- DEMİRKAN, Tarık 2000. *Macar Turancıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ECKHARDT, Sándor 1982. “Efsanede Attila”. Németh 1982 içinde, ss. 123-186.
- EREN, Hasan 2001. “Geçmişine Bakan Yalnız Bir Ulus: Macarlar”. In: *Tarih ve Toplum*. Kasım 2001 ss. 76-85.
- FODOR, Pál 1997. “Az apokaliptikus hagyomány és az aranyalma legendája”. In: *Történelmi Szemle XXXIX* ss. 21-49
- GERGELY, András 1991. “Magyarország története”. Kósa 1991 içinde, ss. 165-350.
- GYÖRFFY, György (der.) 1986. *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- KÓSA, László (der.) 1991. *A magyarságtudomány kézikönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KÖLCSEY, Ferenc 1988. *Kölcsey Ferenc Összes Versei*, Budapest.
- MORAVCSIK, Gyula 1958. *Byzantinoturcia I-II*, Berlin
- NÉMETH, Gyula (der.) 1982. *Attila ve Hunlari*. çev. Şerif Baştav. Ankara: A.Ü.D.T.C.F. Yayınları.
- NÉMETH, László 1975. *Megmentett gondolatok*. Budapest: Magvető Kiadó.
- ÖNEN, Nizam 2005. *İki Turan. Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- PUSZTAY, János 1995. *Nyelvrokonság és nemzeti tudat*. Szombathely: Savaria University Press.
- RÁSONYI, László 1993. *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Tarihini Araştırma Enstitüsü.
- RÉDEI, Károly 1998. *Óstörténetünk kérdései*. Budapest: Balassi Kiadó.
- TERBE, Lajos 1936. “Egy európai szállóige életrajza”. In: *Egyetemes Philológiai Közlöny LX* ss. 297-351.

- VÁSÁRY, István 2007. *Eski İç Asya'nın Tarihi*. çev. İsmail Doğan. İstanbul: Ötüken
- YUSUFOĞLU, Hicran 1995. "Macarlarda Hun-Macar Akrabalığı Geleneđi", In: *Türk Kültürü*, sayı: 387, yıl: XXXIII, Temmuz, ss. 397-406
- ZRÍNYI, Miklós 1651 [1995]. *Zrínyi Miklós összes versei*. Budapest: Unikornis Kiadó.